

DOSSIER /

MERCATS

Els temples del comerç

VISITA GUIADA /

El pintor Josep Minguell
al Museu Trepapat de Tàrraga

DESCOBERTA /

La via del Nicolau,
un sender forestal
a l'Alt Berguedà

RUTA /

Els camins de la sal

M / / / / Museu Nacional
/ N A / de la Ciència i la Tècnica
C / / / / de Catalunya
/ T E C

1 4
9 772462 447006 8€

CÒDOL DRET, UNA COLÒNIA SOTA LES AIGÜES

L'embassament de Sau va posar fi a més de cent anys de treball en una colònia tèxtil a la riba del Ter que va veure passar dos amos: un era inventor i col·leccionista d'art, i l'altre, un magnat excèntric.

TEXT RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU FOTOS COLLECCIÓ RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU

Còdol Dret és la mítica colònia oblidada. Pel fet d'estar sota les aigües de l'embassament, els estudiosos l'han deixat de banda, com si l'aigua fos un mantell opac que no deixés veure-hi més enllà de les quatre pedres que en sobresurten. Però Còdol Dret ha estat un poble viu, una realitat. Ningú que hi hagi viscut, ningú que s'hi hagi llevat cada matí per anar a treballar o que hi tingui una història per explicar, no hi veu runes sota l'aigua, sinó que hi veu vida i records, cases arreglades plenes de gent amb afany per treballar, de jovent alegre i canalla esvalotada. Hi veu centenars de persones que han escrit amb el seu dia a dia els més de cent anys d'història d'aquest indret.

LES COLÒNIES, EL MODEL CATALÀ

Les colònies són un dels fenòmens més característics del procés d'industrialització català, tant pel model industrial, empresarial i social que van desenvolupar com per la incidència que van tenir en el paisatge de les conques fluvials del Ripollès, Osona, el Berguedà i el Bages.

La localització industrial a la ruralia feia necessària la construcció de la colònia obrera, un poble amb tots els serveis. De la mà de les colònies, aquestes comarques es van industrialitzar i urbanitzar. Avui, una bon colla es desdibuixen enmig del paisatge.

A la riba dels rius Ter i Llobregat, els empresaris tèxtils no solament van trobar l'eficiència de l'energia hidràulica, sinó també mà d'obra barata. En aquests nous nuclis de poblament es va desenvolupar una intensa vida social, cultural i religiosa que constituïa un autèntic microcosmos, una forma particular de convivència que dotava la seva gent d'una identitat característica. El lligam estret entre el treball i la vida es traslladava a tots els aspectes de les relacions. No eren de poble ni de ciutat, eren de la colònia. El control de l'empresari, ajudat pel capellà, el mestre d'escola i el director de la fàbrica, abraçava tots els àmbits de socialització de la persona: educació, feina, oci, religiositat i família. L'amo contractava famílies senceres, a les quals ofería un habitatge.

ELS ORÍGENS DE CÒDOL DRET

Des dels anys quaranta del segle XIX s'aprofitava un antic molí per a la filatura a l'indret conegut com a Còdol Dret. El 1862 s'hi va començar a construir una fàbrica de filats i a finals de l'any 1872 va rebre la primera concessió d'aigües per assegurar-se un increment en el potencial energètic que fes possible augmentar la producció. L'aïllament de l'indret obligà a construir un petit nucli que el 27 de juliol del 1882 va rebre l'estatut de colònia.

El 27 de novembre del 1890, la raó social Rosich Hermanos, Llusà y Compañía, que estava en suspensió de pagaments, treu a subhasta: «la concesión del salto de agua que está en explotación, de altura 3,20 m, situado a 2 kilómetros de la villa de Roda, provincia de Barcelona y punto llamado Còdol Dret formando parte de los mansos Sanglas Nou y Sanglas Vell, de las Masias de Roda, con el terreno anexo al mismo y las obras hidráulicas y urbanas para su explotación, consistentes en una presa en el río Ter, casa de com-

→
Còdol Dret als anys cinquanta. S'hi distingeix, en primer terme, una filera de cases d'obriers i, al darrere, les instal·lacions industrials.

COLLECCIÓ CONXITA ROQUÉ (CAL PALETA)

→
Campament de topògrafs encarregats de traçar els mapes del terreny on s'havien de construir les instal·lacions de Còdol Dret (darrer terç del segle XIX).

← Assegut al centre, Rómulo Bosch i Alsina amb els seus fills, Alejandro a la seva dreta i Rómulo a l'esquerra.

LA FAMÍLIA BOSCH, EMPRESARIS I COL·LECCIONISTES

Els empresaris de les colònies tenien una gran influència en la societat civil de la comarca. Eren prohoms i mecenes reconeguts, i autèntics cacics electorals amb fortes aspiracions a l'alcaldia de Barcelona, la Diputació Provincial o les Corts. Rómulo Bosch i Alsina, important industrial i navilier, fou soci fundador de la Societat Anònima del Tibidabo i ocupà càrrecs influents, com ara el de president de la Junta d'Obres del Port de Barcelona; també fou diputat, senador i alcalde de Barcelona (1905) pel Partit Liberal.

Els seus fills, Rómulo i Alejandro Bosch Catarineu, passaven llargues etapes a Còdol Dret, sobretot a l'estiu, on feien pràctiques de filatura. És així com van adquirir tot un seguit de coneixements que només podien aprendre amb l'exercici de la professió i l'observació del dia a dia en una fàbrica. Una experiència que els feu créixer, aprendre i viure lluny de l'estil de vida de l'alta burgesia barcelonina, cosa que els va permetre veure la realitat de la majoria de la població catalana de l'època.

Quan hi anaven, s'allotjaven a la fonda de Còdol i van aprendre a estimar la colònia, els ensenyaments apresos, les aventures viscudes i la gent que l'habitava i que sovint se'ls miraven estranyats. «L'arribada dels germans Bosch Catarineu era un dels grans esdeveniments de l'estiu. La seva manera de vestir ens sorprenia a tots, sobretot els pantalons que portaven», explica Ramon Prats, treballador de la colònia.

Alejandro es va decantar per la política i va entrar a formar part del Partit Liberal de la mà del pare, mentre que Rómulo tenia esperit d'enginyer i empresari. Format a Suïssa i Anglaterra, on entrà en contacte amb els darrers avenços en maquinària tèxtil, li fascinava la velocitat i va inventar un prototip de vehicle amb hèlix, apte per anar per terra, mar i neu. Amant dels esports marítims, arribà a ser president honorari del Club Natació Barcelona, i posseïa un magnífic iot amb el qual navegà per tot el Mediterrani.

En morir el seu pare, el 1923, Rómulo Bosch i Catarineu s'encarrega dels negocis familiars. Passa a ser patró de la colònia i a formar part dels consells d'administració d'altres empreses familiars. També va heretar del pare l'afició a col·leccionar. Gràcies a la seva elevada capacitat econòmica com a hereu de la gestió de les empreses i d'una part de la fortuna familiar, Bosch i Catarineu estava en contacte amb una extensa xarxa d'assessors i comerciants artístics, i va aplegar una col·lecció de més de 2.600 peces, totes d'una categoria excepcional, amb taules romàniques i gòtiques, i pintures de les escoles espanyola, holandesa i flamenca dels segles XVII i XVIII, amb obres del Greco i Goya. Era vocal de la junta de museus, la qual cosa li permetia un bon assessorament en matèries artístiques. La col·lecció gaudia d'una fama notable: era visitada per associacions artístiques i va participar en diferents exposicions.

→ Grup de treballadores davant la fàbrica als anys cinquanta. La mà d'obra femenina significava un estalvi per a l'empresari.

→ Seguici de la festa de l'Homenatge a la Vellesa, als anys cinquanta, al seu pas per davant de la fàbrica, a la plaça de la colònia.

MONEDES COPERATIVA DE CÒDOL

Les colònies industrials del Ter, molt menys desenvolupades que les del Llobregat, que tenien més proximitat i més connexions amb les poblacions, es troben molt influenciades pel moviment cooperativista que es vivia als pobles, i desenvoluparen cooperatives de consum que foren associacions obreres molt importants a les comarques.

amb la integració dins la societat d'Alejandro i Rómulo Bosch Catarineu, aquest últim gerent de l'empresa. En el decurs del crac del 1929, amb l'inici de la crisi cotonera i després de cinc anys de ser una empresa familiar, Còdol Dret, que disposava de 15.000 pues i tenia una plantilla de 350 treballadors, s'adherí a la Unió Industrial Algodonera, S. A. (UIASA), constituïda el 7 d'octubre del 1929. Aquesta societat, el 1931, fusionava un grup format per 12 fàbriques.

A PUNT DE FER FALLIDA

L'any 1934 algunes de les fàbriques de la UIASA estaven a punt de fer fallida. Per evitar el desastre que comportaria el tancament de les fàbriques, UIASA va demanar un crèdit a l'Institut Contra l'Atur Forçós de la Generalitat. Rómulo Bosch Catarineu es va despendre de la seva inestimable col·lecció d'art (vegeu requadre) que va vendre a UIASA per quatre milions de pessetes i que va servir de garantia del préstec atorgat. Bosch estava convençut que en un futur podria recuperar-la. L'Institut Contra l'Atur Forçós de la Generalitat de Catalunya va concedir-los dos crèdits (de tres i un milió de pessetes) per un termini de deu anys i l'empresari va dipositar la seva preuada col·lecció a Museus de Barcelona, incloses les peces que guarnien el seu despatx de Còdol Dret i que molts dels treballadors havien pogut contemplar. El que fes falta per tal de no perdre Còdol Dret, que tant temps i esforços hi havien dedicat. Però la mort prematura i sobtada de Rómulo Bosch i Catarineu l'any 1936 va fer que no pogués recuperar les obres.

Aquell any, a més, es va caracteritzar per l'escassetat de cotó i d'energia elèctrica, que van provocar greus problemes econòmics i d'atur. Una bona part de la fàbrica es va cremar al febrer del 1939 com a conseqüència de la posició com a assentament republicà durant la Guerra Civil. Més

ESCENARI DE LLUITA OBRERA

Al desembre del 1880, Còdol Dret fou l'escenari d'una forta lluita entre obrers i patronal que s'allargà més de cinc mesos, fins al maig del 1881. Fou la reacció dels treballadors davant de la introducció del treball a l'estil anglès i la reducció de salaris. La confrontació acabà amb violència, ja que els empresaris van contractar els serveis d'una «banda de la porra» o «partida de la porra» armada per atemorir els obrers associats. La situació de violència va obligar el sometent a prendre-hi part. Finalment, el conflicte es va resoldre no pas d'una manera favorable per a tots els treballadors, ja que "los señores Rosich se comprometen a alejar o despedir ciertos obreros, costase lo que costase", i això sí, amb l'expulsió del grup armat.

L'any 1888 es va registrar una vaga generalitzada a la conca del Ter que va durar gairebé un any i va afectar també Còdol Dret i la colònia veïna de Salou. I encara una dècada més tard, a causa d'una vaga que va tenir lloc al març del 1899, els patrons van reaccionar amb un locaut de llarga durada que va provocar molta misèria i penúria al poble de Roda; s'hagueren de fer unes 'olles comunes' per alimentar als obrers.

Entre 1910 i 1919 la conca del Ter es viuen diferents mobilitzacions dels treballadors contraris al canvi de les màquines selfactines per les contínues i, evidentment, dels homes per les dones. Còdol Dret també es sumà a algunes d'aquestes mobilitzacions. Val a dir que, la feminització de la mà d'obra de la indústria tèxtil suposava l'existència d'una doble jornada laboral i domèstica per a la dona obrera, que cada cop era més dura per l'augment dels ritmes de treball.

tard, l'any 1940, Còdol Dret va patir un aiguat que produí incomptables pèrdues materials i econòmiques.

MUÑOZ RAMONET, UN AMO PECULIAR

Després de la Guerra Civil, la UIASA presentà novament dificultats financeres. L'any 1944, després de mesos de cotitzacions erràtiques, els accionistes de la Union Industrial Algodonera S. A. (UIASA) acordaren vendre les seves accions al prohom franquista Julio Muñoz Ramonet, i la societat passà a mans del Grupo Muñoz. Muñoz comprava empreses tèxtils, entre les quals hi havia Nebots de J. Batlló, que havien de configurar en el futur la Unión Industrial Textil, S. A. (UNITESA).

Com a directiu de la colònia, Muñoz va ser un amo peculiar. El seu mite encara perviu a la memòria dels antics treballadors de Còdol Dret. Un d'ells, Joaquim Mercader, recorda que «quan el Sr. Muñoz va adquirir Còdol Dret amb la capella de Sant Salvador, tenia la intenció de treure el sant i posar sant Julio. Davant del malestar dels treballadors, va decidir que la capella seguiria presidida per sant Salvador i sant Antoni Maria Claret, però en un lateral va manar col·locar sant Julio, en honor seu».

Muñoz va dirigir Còdol Dret fins al tancament definitiu el 1964, quan les aigües del pantà de Sau cobriren les instal·lacions.

LA COLÒNIA SOTA L'AIGUA

La construcció de l'embassament de Sau significà la fi de Còdol Dret, igual que la veïna colònia de Salou-Baurier, tot i l'oposició municipal i el clamor unànime del veïnat. L'embassament va acabar amb tot un microcosmos. Còdol Dret era un poble on la vida es resumia en dos carrers: el de Baix (o del Pati) i el de Sallent. I una plaça. I enmig de tot, presidint, la fàbrica amb sostre de teules àrabs i l'orgullosa xemeneia de 40 m, una de les més altes del Ter.

A partir del 1960 l'amenaça de l'embassament de Sau anà minvant la vida de la colònia, ja que molts dels residents buscaren altres ofertes de treball en altres indrets. La gran majoria de famílies, però, s'ubicà en un barri proper anomenat les Cases Noves, al terme de les Masies de Roda, concretament al carrer Sant Salvador, en record al sant de la capella de Còdol Dret. Aquest carrer fou creat expressament per allotjar la majoria de les famílies, i les cases es construïren amb materials reutilitzats de la colònia.

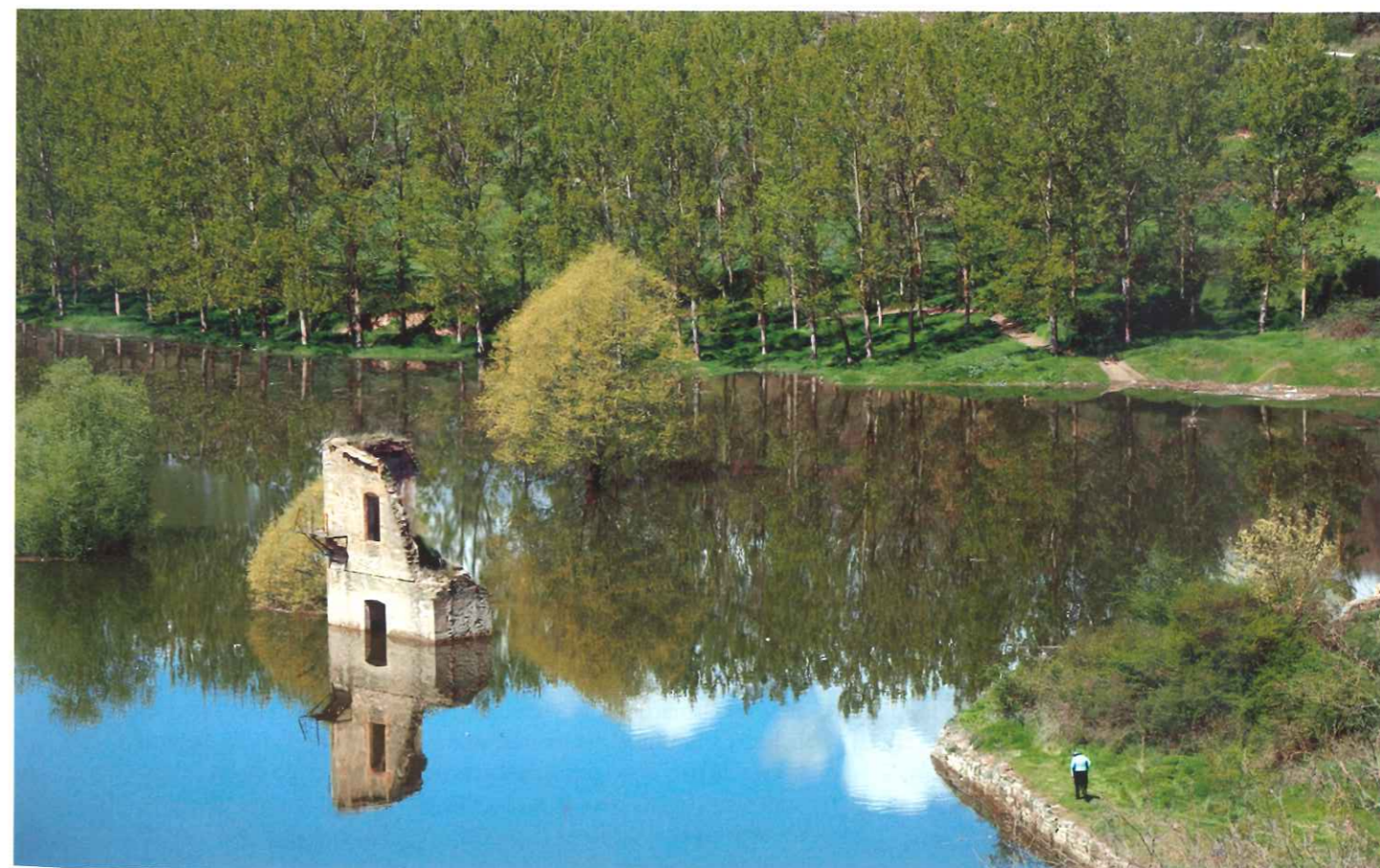
«Als més grans de la colònia els semblava una cosa que no passaria mai, i quan va arribar el dia, no ens ho volíem creure. Perquè no només era perdre la feina, era perdre-ho tot, el teu món, i que tot quedés sota l'aigua. [...] Feia basarda de veure! Veies com l'aigua anava pujant, cada dia una mica més. Va ser com una expulsió del teu lloc d'origen. Sempre diem que ens van trasplantar, però molt a contrapèl i ja som massa grans per arrelar a un lloc nou. Els veïns vam reutilitzar tots els materials possibles. Literalment, vam desmuntar la colònia i vam fer els nous habitatges amb aquell material. Allò sí que era reciclatge! Tots els veïns que vivim a les Cases Noves tenim una part de l'habitatge fet amb materials de Còdol. Vam aixecar el paviment de rajoles hidràuliques, que ara tinc aquí a casa.», explica la Conxita Roqué Vallbona, antiga treballadora de Còdol Dret.

L'objectiu del fotògraf va captar el moviment de la xemeneia en enderrocar-la. Esvelta i elegant, va caure amb gràcia. Així fou com Còdol Dret digué adeu a la vida, a més d'un segle d'història, al ritme tossut de les màquines, i es convertia en un record. ■

RAQUEL CASTELLÀ I PERARNAU

HISTORIADORA I CONSERVADORA DEL MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA

→ El fotògraf va saber captar el moment exacte de l'enderroc de la xemeneia de la colònia l'any 1964.

→ Les aigües del Ter van esborrar una forma de vida i de treball.